

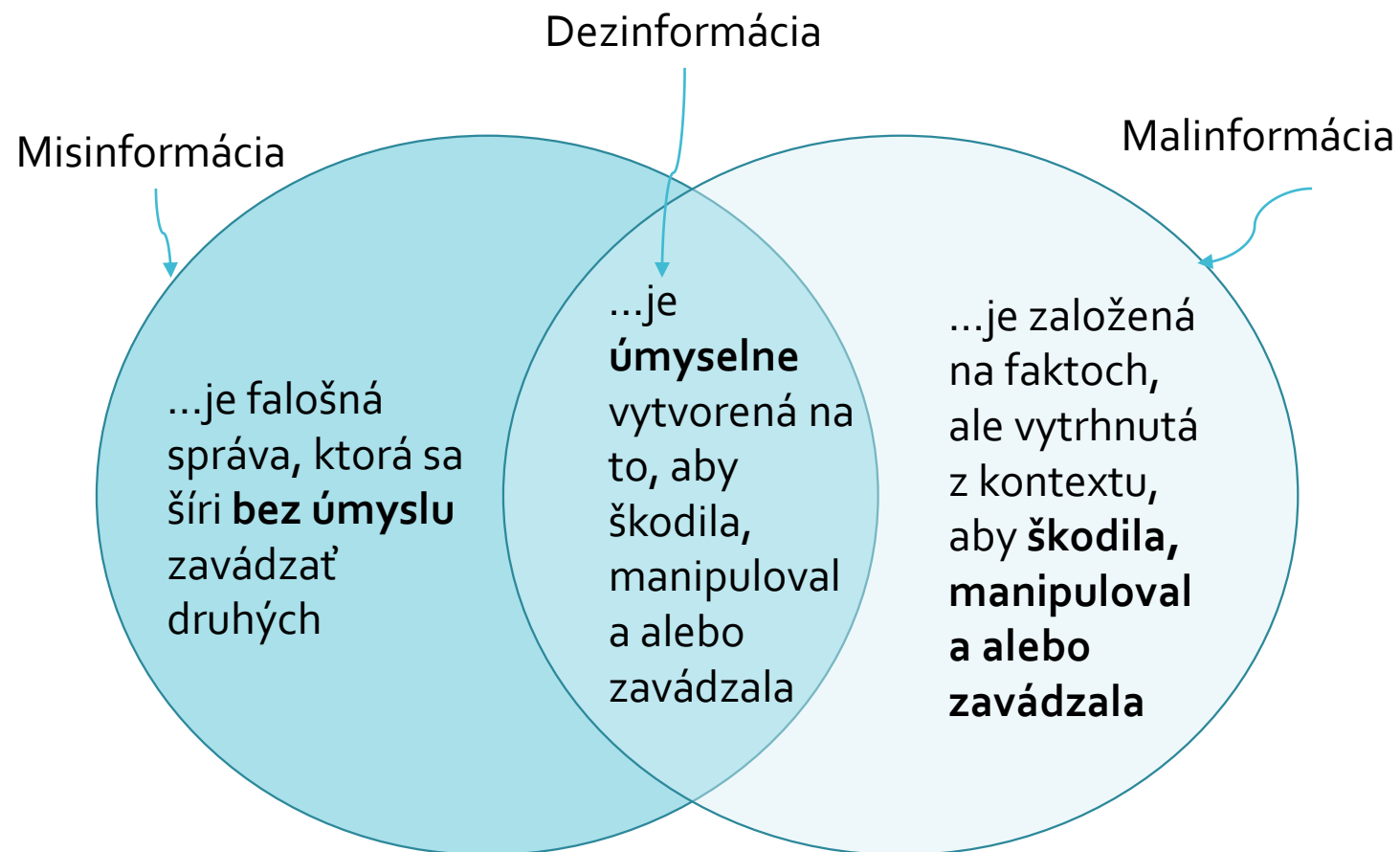
Kto sú naši nepriatelia?

Motivované myslenie a kognitívna lenivosť pri podliehaní dezinformáciám

Vladimíra Čavojová

CSPS SAS

O čom
hovoríme, keď
hovoríme o
(alebo pár definícií na úvod)

Fake news = napodobňuje produkty spravodajských médií formou, ale nie editorskými procesmi (Lazer et al., 2018)

Konšpiračná teória = často súčasť dezinformácií; teória o sprisahaní outgroup s cieľom škodiť ingroup

Average belief in three conspiracy theories and manipulative narratives³⁵.

Globsec (2022)

Európska migračná kríza

Pandémia COVID-19

Vojna na Ukrajine

Vojna v pásme Gaza

Existenciálna hrozba

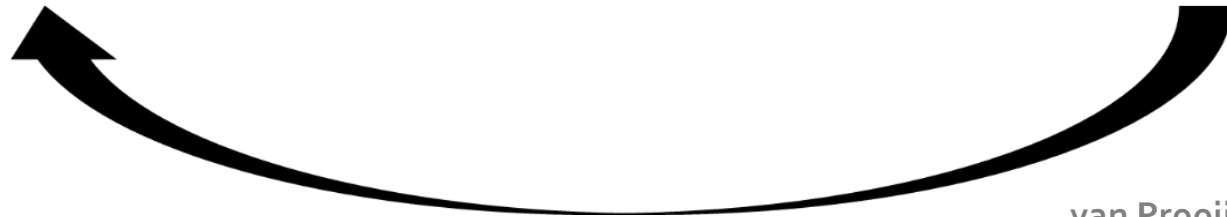
Procesy vytvárania zmyslu

Antagonistická skupina

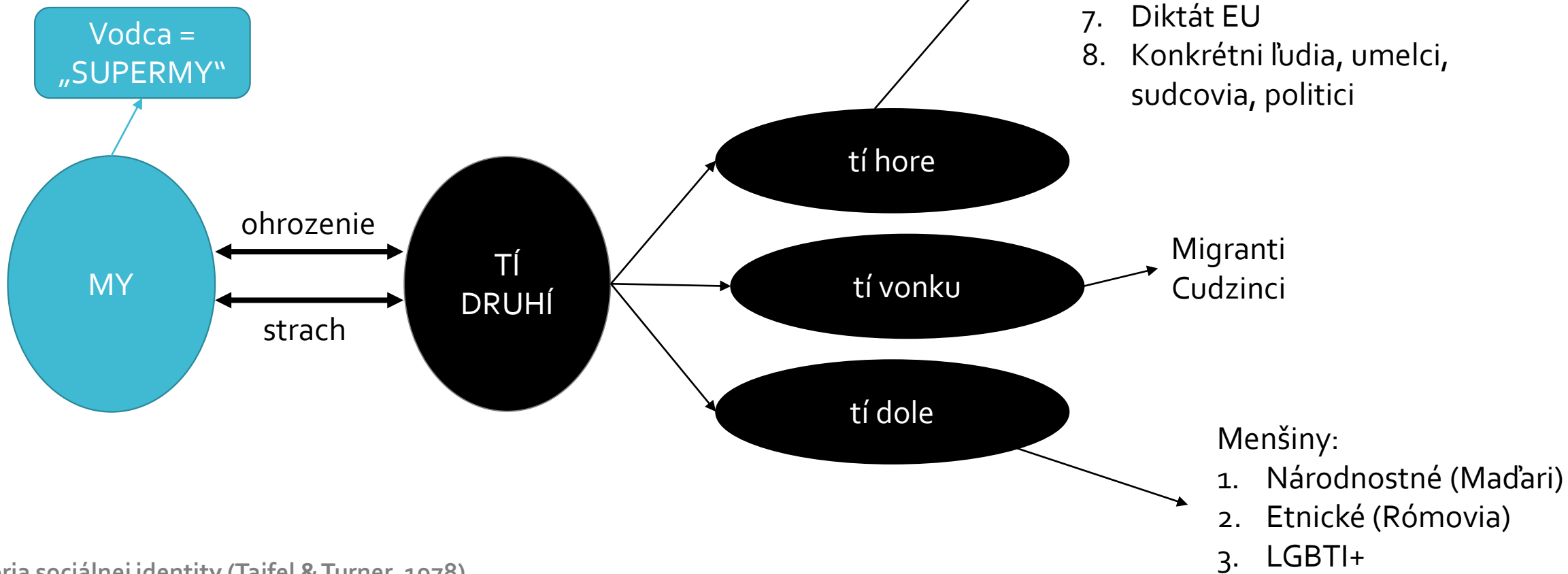
Konšpiračné teórie

van Prooijen (2020)

Ako to funguje?

Jednoduché základné posolstvo → Konšpiračný naratív

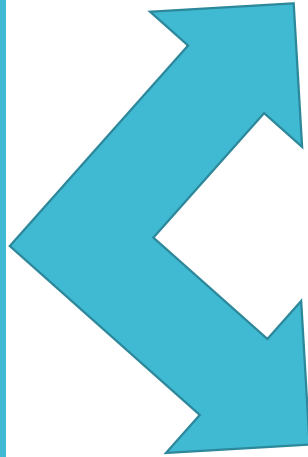

Príčiny:

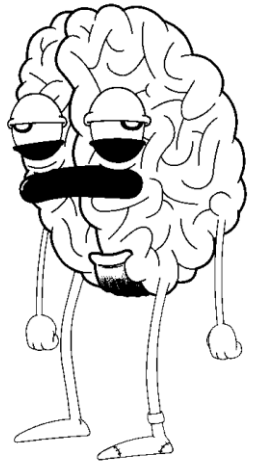
Nedostatok ochoty
meniť presvedčenia
alebo nedostatok
schopností
vyhodnocovať
informácie?

Motivované uvažovanie: ideológia, stranícka
zaujatosť, sociálna identita – ochrana hodnôt a
svetonázoru

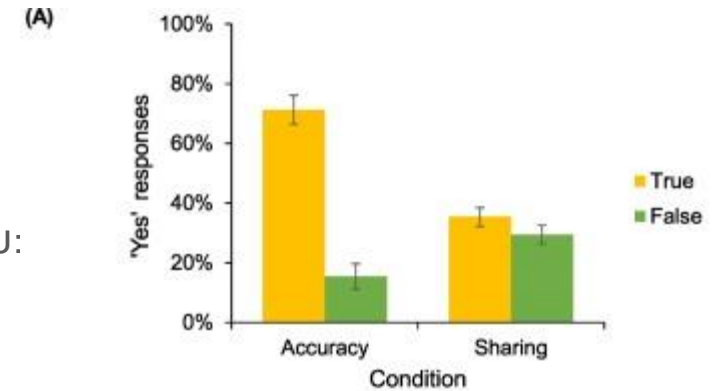

Nedostatky v spracovaní informácií: pozornosť,
spoliehanie sa na intuíciu (kognitívna lenivosť),
slabé kognitívne schopnosti/analytické
myslenie, chýbajúce schopnosti (napr. vedecké
myslenie), mediálna (ne)gramotnosť

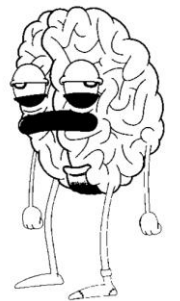

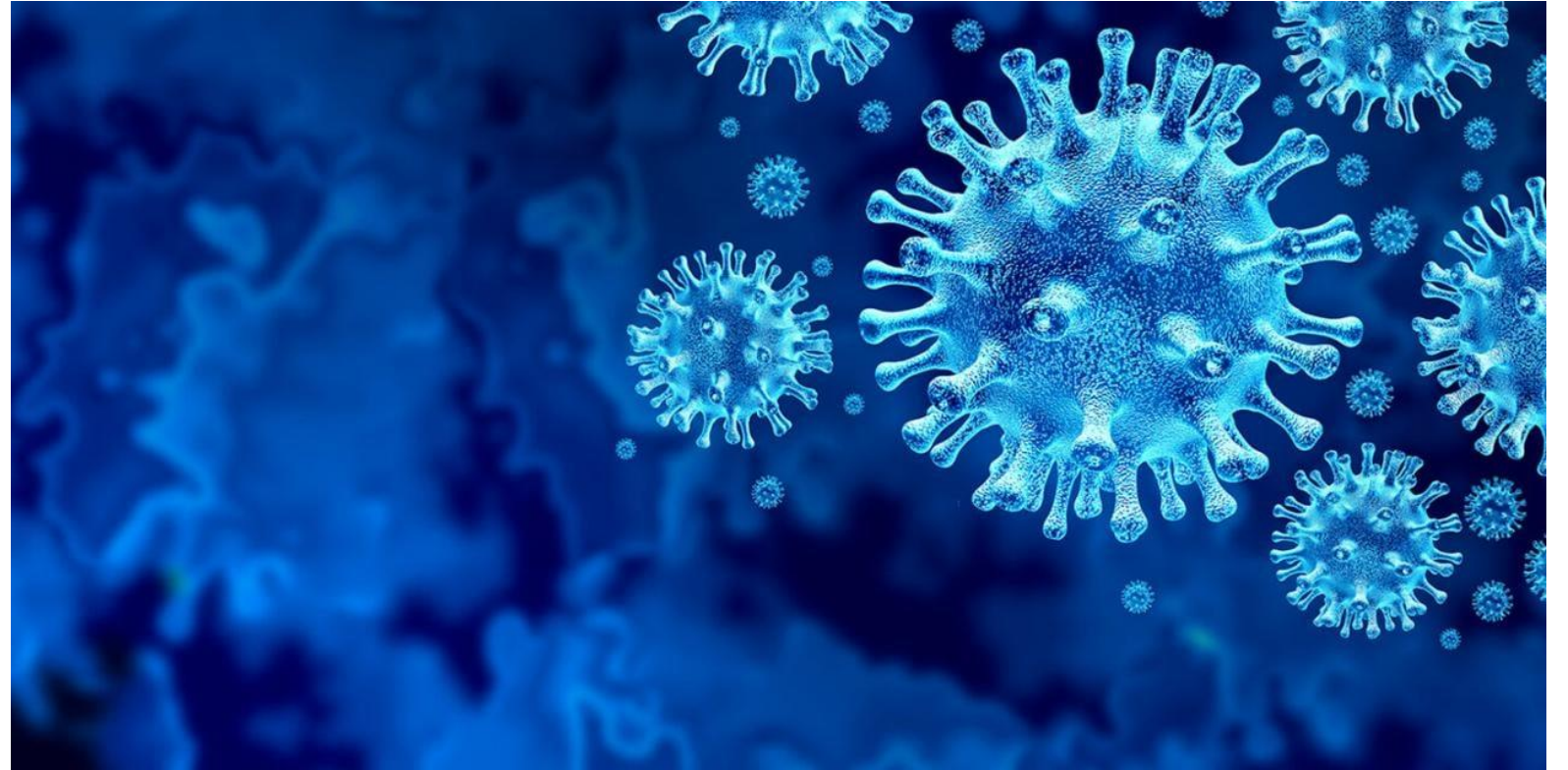
Prečo sa dezinformácie šíria?

- Hodnotenie pravdivosti vs. ochota šíriť správu:

- **Zmätenosť:** ľudia neúmyselne šíria nepravdivé správy, pretože veria, že sú pravdivé (**33 %**)
- **Motivované uvažovanie:** ľudia uprednostňujú svoju (politickú) identitu pred pravdivosťou a šíria správy, aj keď vedia, že nie sú pravdivé (alebo nie sú si istí ich pravdivosťou) (**16 %**)
- **Nepozornosť:** ľudia uprednostňujú pravdivé správy, ale sociálne média ich rozptyľujú a tak nedostatočne používajú svoje analytické schopnosti (**51 %**)
 - Dôkaz pre toto vysvetlenie predstavujú experimentálne štúdie, keď zvýšenie analytického myslenia vedie k zníženiu šírenia nepravdivých správ

Motivované vnímanie a šírenie dezinformácií o COVID-19

Prediktory šírenia dezinformácií u nás (1. vlna)

- Longitudinálny zber dát – 3 vlny (2021 – 2023)
- N (1.vlna) = 1838 participantov, 18 – 85 rokov, priemer= 45 rokov, 53% žien

	Neutral (original) frame	Emotional picture	Clickbait title	High number of interactions
Real news	<p>The third wave began in Slovakia, three-quarters of the newly infected were not vaccinated</p>	<p>The third wave began in Slovakia, three-quarters of the newly infected were not vaccinated</p>	<p>Terror for the unvaccinated: Third waves flooded Slovakia!</p>	<p>130 komentárov 90 zdieľaní</p>
Fake news	<p>The owners of rental apartments request the results of the ATG test from the tenants!</p>	<p>The owners of rental apartments request the results of the ATG test from the tenants!</p>	<p>Covid terror: the unvaccinated may lose the roof over their heads!</p>	<p>400 komentárov 70 zdieľaní</p>

Prediktory šírenia dezinformácií u nás (1. vlna)

- Ľudia, ktorí boli ochotnejší šíriť nepravdivé správy, mali **nižšie analytické myslenie aj vedecké myslenie** a naopak, mali viac nepodložených presvedčení (o covide aj všeobecne) a vyššiu konšpiračnú mentalitu.
- Konzistentnosť s predchádzajúcimi presvedčeniami bola najsilnejším prediktorom hodnotenia pravdivosti a ochoty zdieľať pravdivé aj nepravdivé správy.
 - **Nepravdivé správy konzistentné s presvedčeniami boli však ľudia ochotní zdieľať viac ako pravdivé správy tiež konzistentné s presvedčeniami!**
- !! Väčšia dôvera nepravdivým správam a nižšia dôvera pravdivým správam o COVID-19 súvisela s ochotou dať sa zaočkovať

= najzraniteľnejší ľudia sú tí, ktorí kvôli nedostatku pozornosti + nižšej schopnosti vyhodnocovať informácie získajú presvedčenia, ktoré ich robia náchylnejším k dôvere novým dezinformáciám → snaha ochrániť svoju sociálnu identitu → dôsledky pre zdravotné, finančné a politické správanie

Prediktory rozlišovania dezinformácií u nás (2. vlna)

Longitudinálny zber dát – 3 vlny (2021 – 2023)

N (2.vlna) = 1420 participantov, 18 – 86 rokov, priemer= 48 rokov, 53% žien

- Rozlišovanie pravdivých a nepravdivých správ súviselo aj s **pozitívnejším postojom k Ukrajincom**
- Neschopnosť rozlišovať pravdivé a nepravdivé správy spájala aj s **vyššou receptivitou voči bullshitu a pro-ruskou ideologickou orientáciou**

	FAKE NEWS	REAL NEWS
COVID-19	 <p>Popular rabbi warns proponents of vaccines against COVID-19 that it could make them homosexuals</p>	 <p>Attacks on recognized health workers during pandemic: several criminal complaints end with one rebuke</p>
UKRAINE	 <p>Western leaders create shortage of food and manipulates you to blame Russia</p>	 <p>Nurse from Ukraine is being sent home as her work permit expires</p>

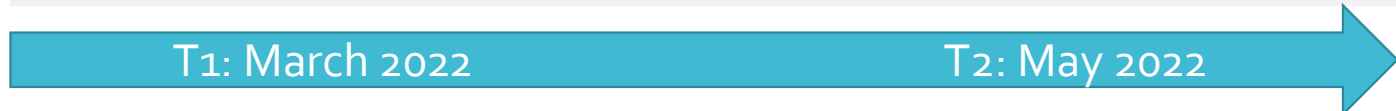
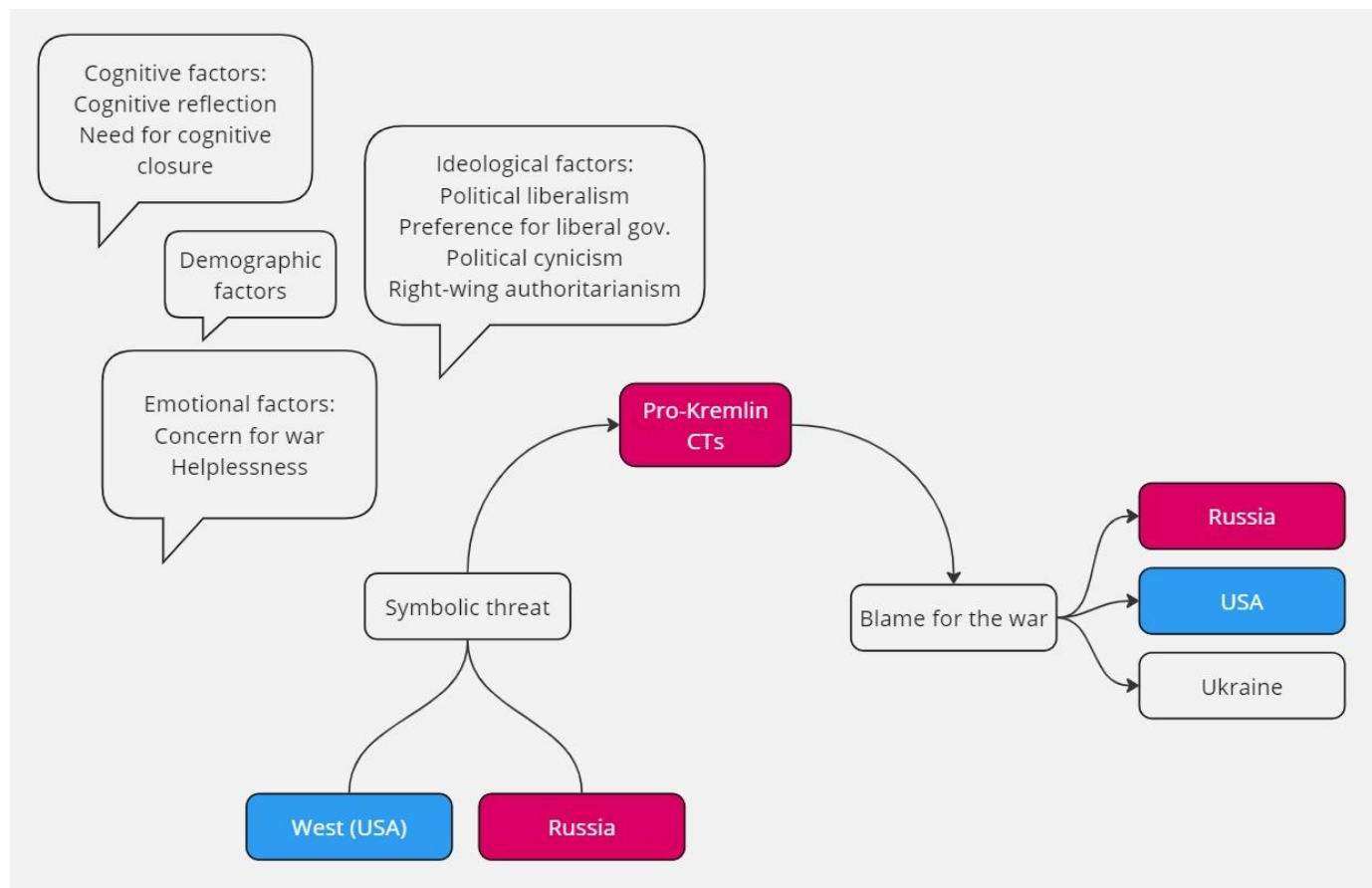

Vnímanie hrozby zo Západu a konšpiračné teórie o vojne na Ukrajine

Prediktory dôvery v dezinformácie u nás (Ukrajina)

- Pocit ohrozenia (Globsec, 2022): **42 %** ľudí na Slovensku sa cítili byť ohrození západnými spoločnosťami a ich spôsobom života & **54 %** liberálnou demokraciou
- Dôvody pre vojnu na Ukrajine: **51 % Rusko** napadlo Ukrajinu vs. **28 % Západ** vyprovokoval Rusko

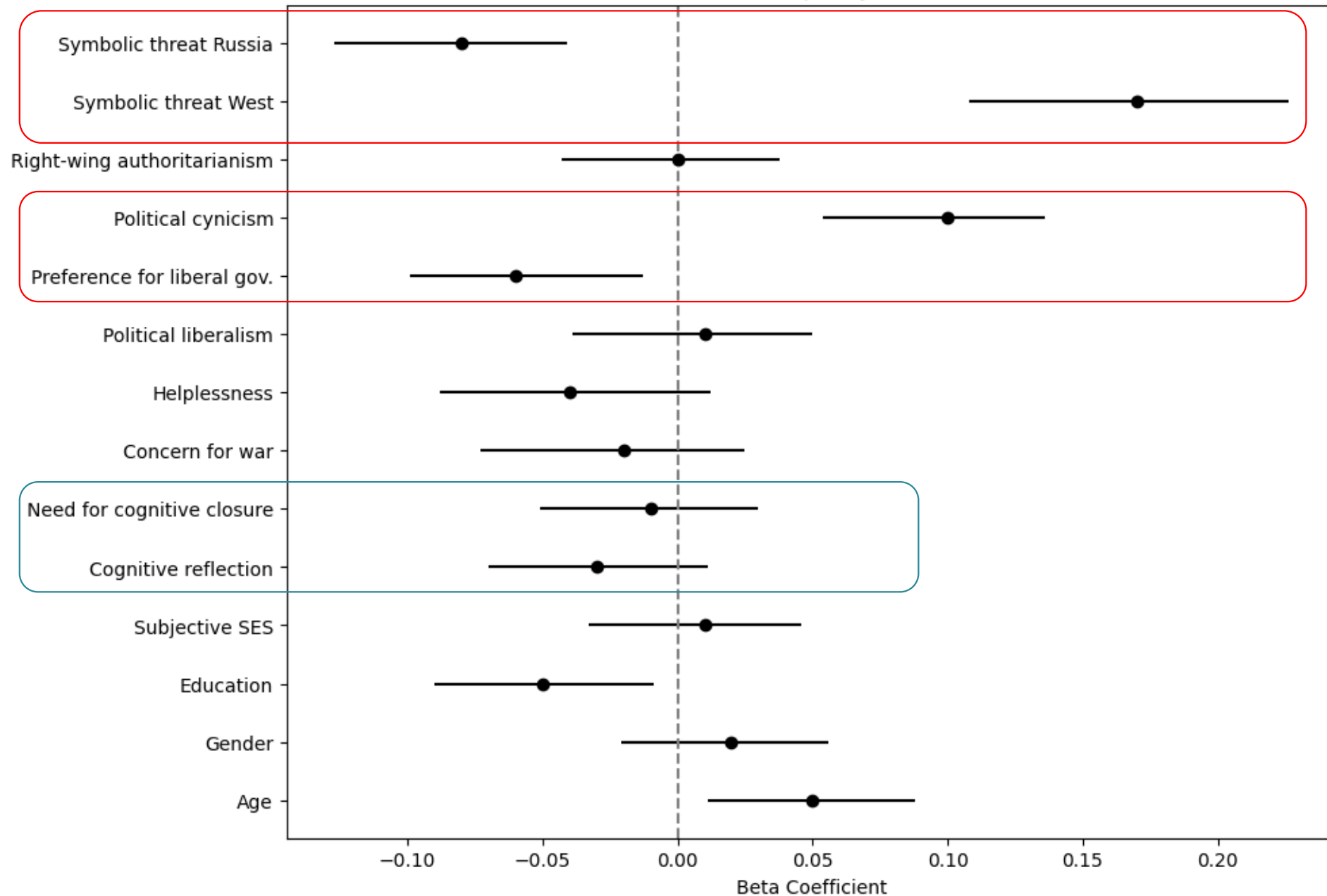

T1: 22. – 24.3.2022

T2: 6.5 – 15.5.2022

690 participants (52% žien, vek 18 – 79, $M = 46$ rokov)

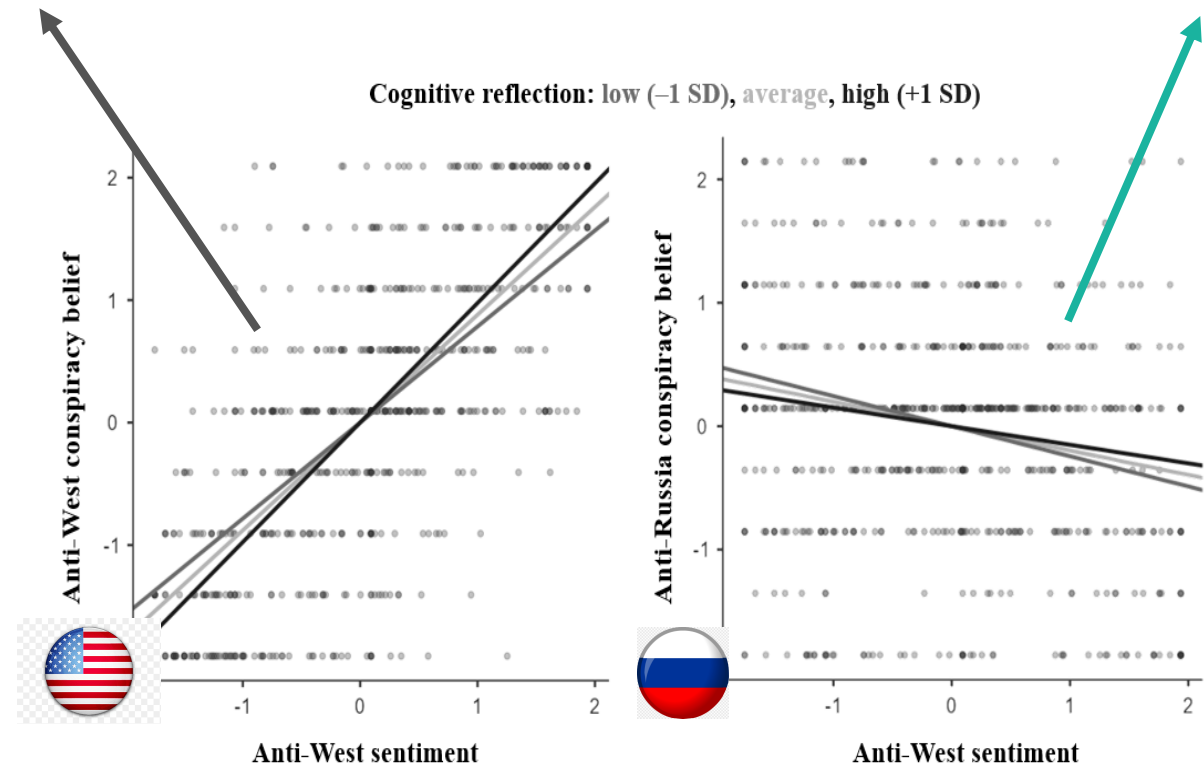
Pro-Kremlin Conspiracy Theories T2

Motivované uvažovanie

- Podľa toho, koho vnímame ako hrozbu – tomu prisudzujeme vinu za vojnu na Ukrajine
- Ohrozenie Západom (USA) a viera v konšpiračné teórie (**pro-Kremeľské, COVID, 9/11, chemtrails**) spolu vysoko korelujú (r medzi .68 – .97)

Moderačný efekt: u viac ohrozených Západom, vyššie analytické myslenie videlo k viac pro-kremeľských CTs

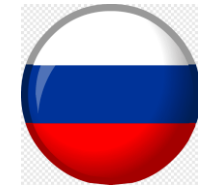
Dezinformačné kampane a bludný kruh

- Symbolická hrozba (najmä zo Západu) a pro-Kremľské CTs sa **predikujú v čase**, diseminátori CTs sa môžu spoliehať na hlboko **zakorenené podozrenia** veľkej časti slovenskej populácie → **bludný kruh** aktívne podporovaný politikmi

Symbolická vs. realistická hrozba

Intergroup Threat model
(Stephan & Stephan, 2017)

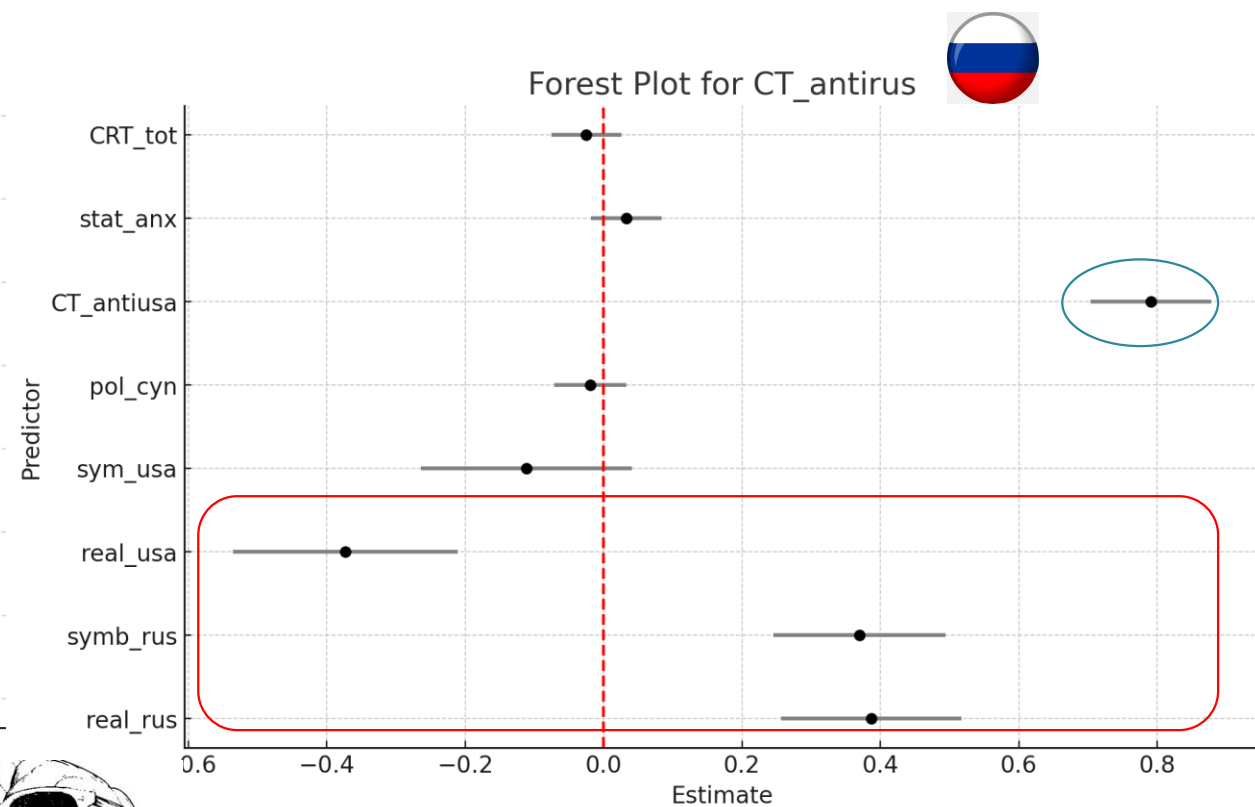
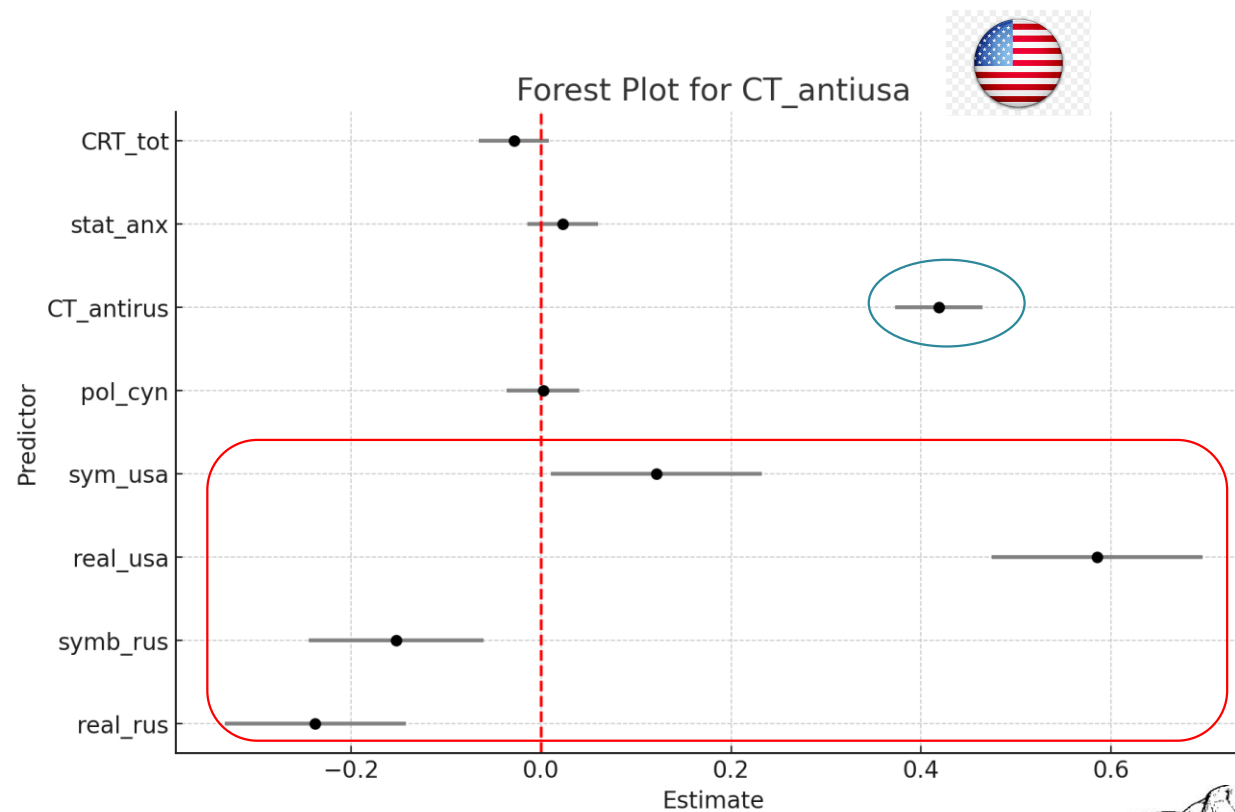

Metódy

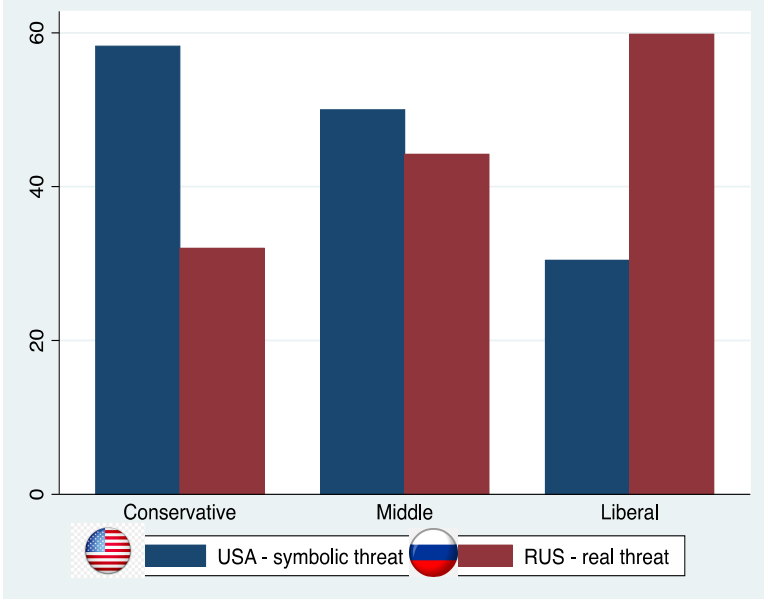
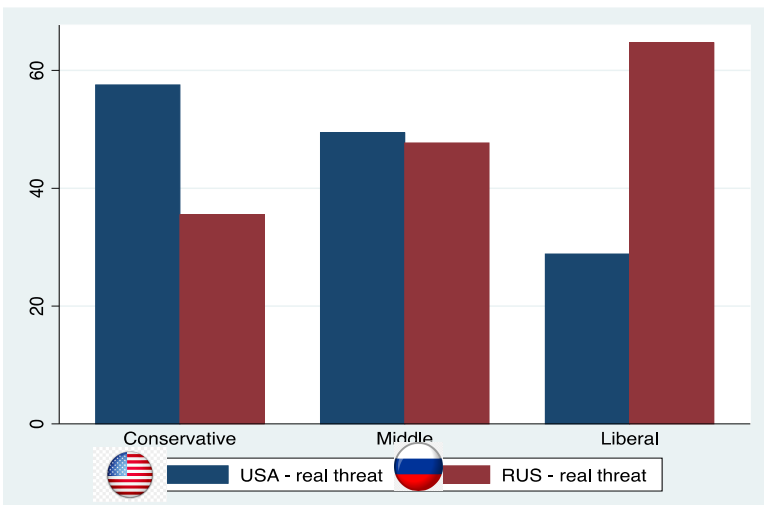
- Prierezový zber dát – november – december 2023
- N = 655 participantov, 47% žien, priemer= 41 rokov
- **Symbolická & realistická hrozba – USA & Rusko**
- **Konšpiračné teórie – anti-USA & anti-Rusko**
- Úzkosť zo straty statusu, politický cynizmus & analytické myslenie
- Súčasť zberu na prebunk vs. debunk dezinformácií + kontrolné otázky o postoji k vojne na Ukrajine

Výsledky

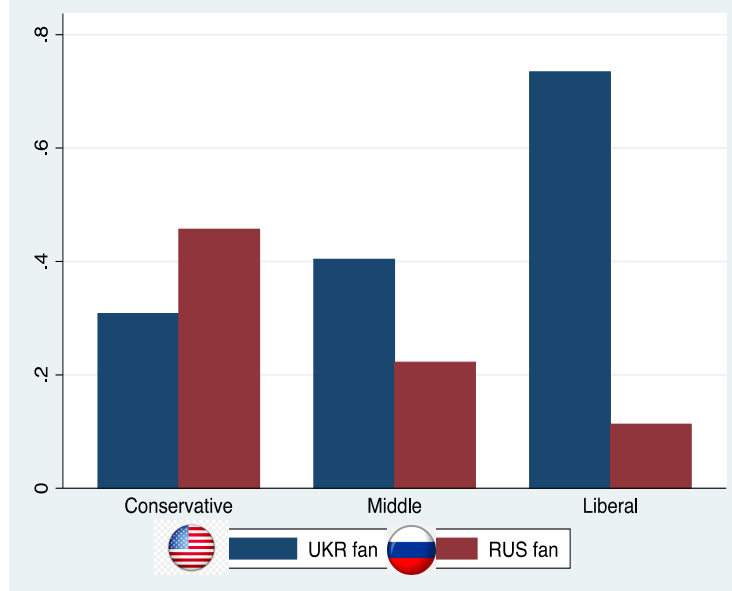
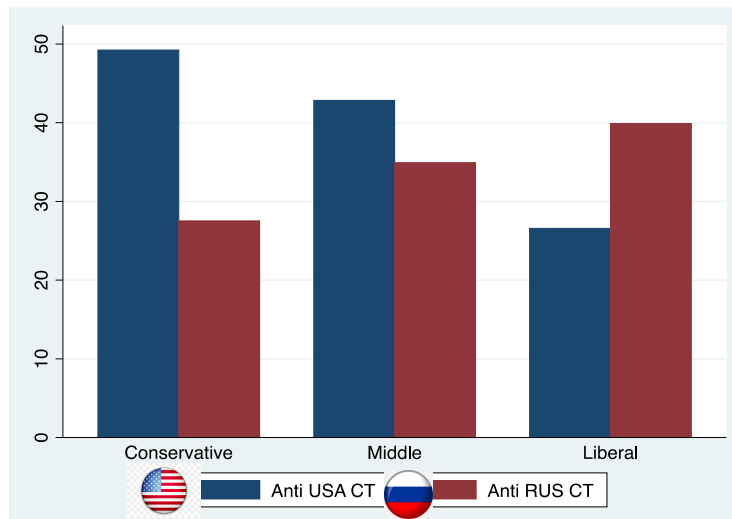

Polarizácia podľa politickej orientácie

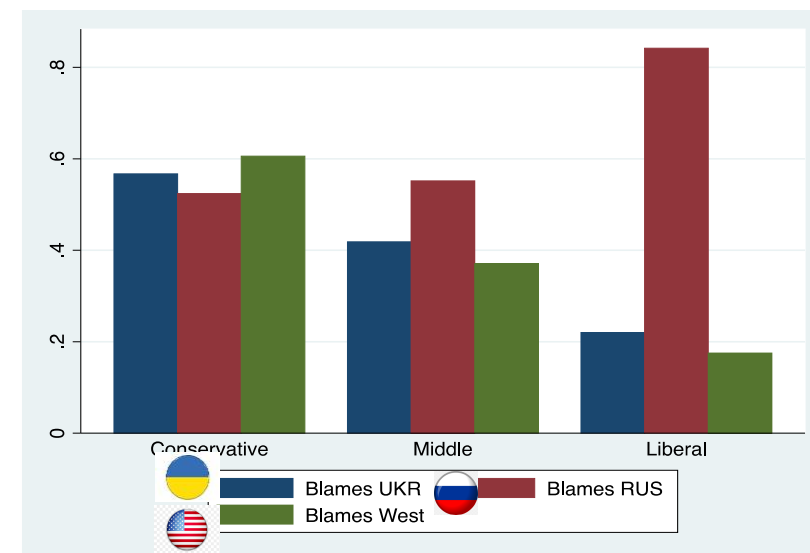
Vnímanie hrozby

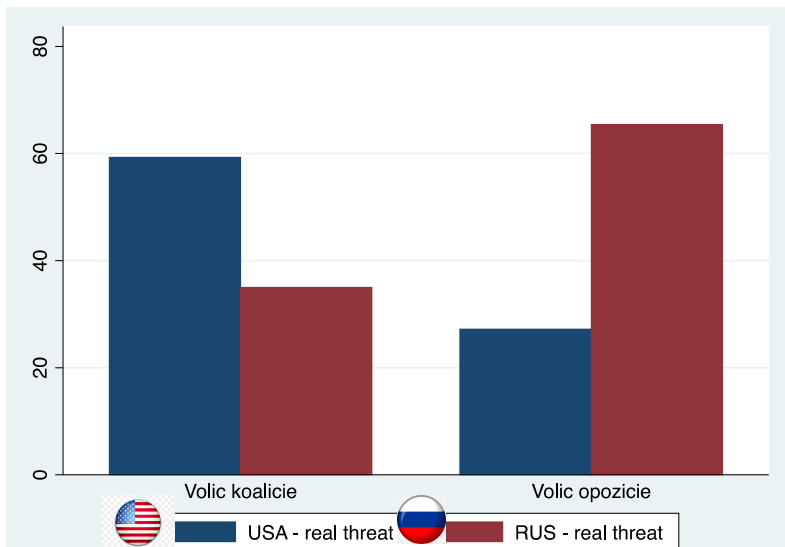
Konšpiračné teórie

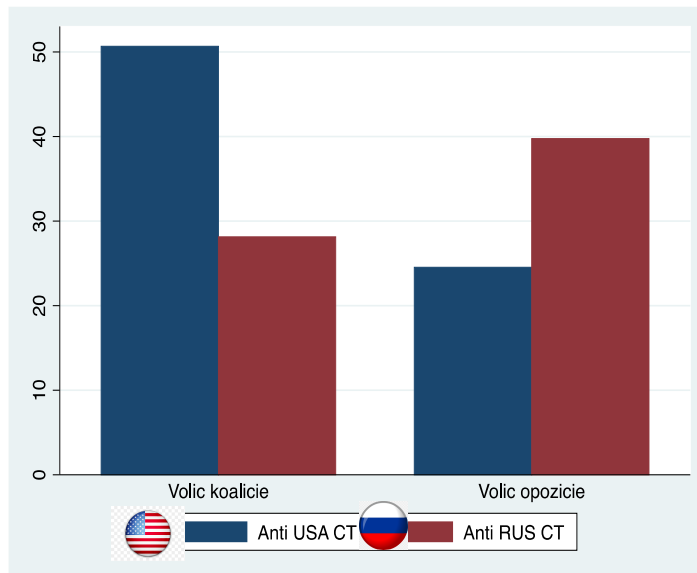
Kto môže za vojnu

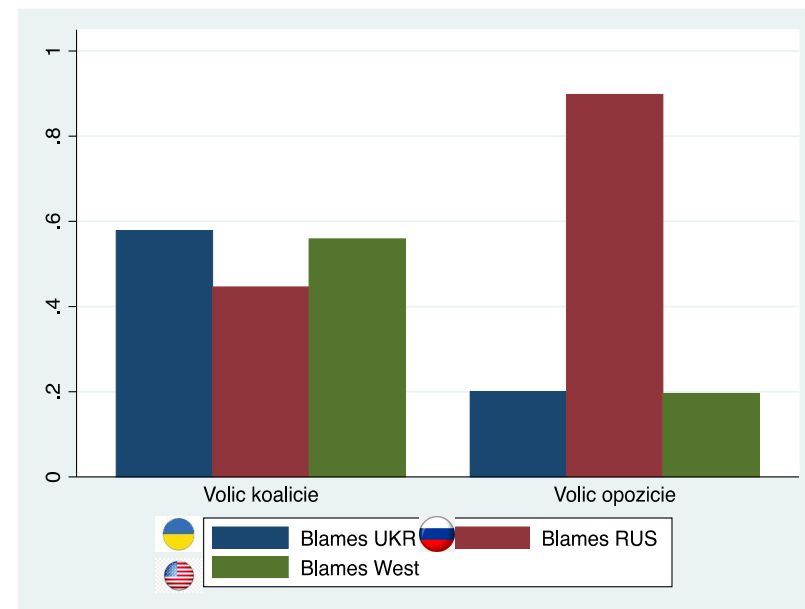
Vnímanie hrozby

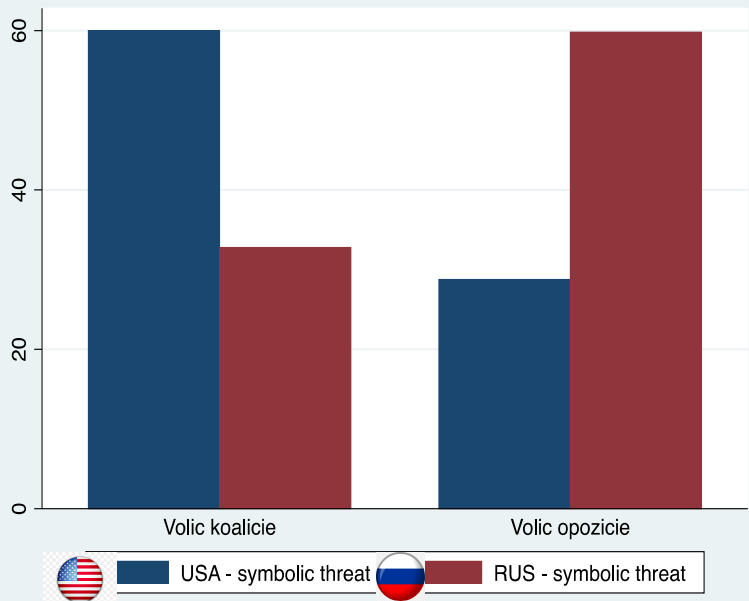
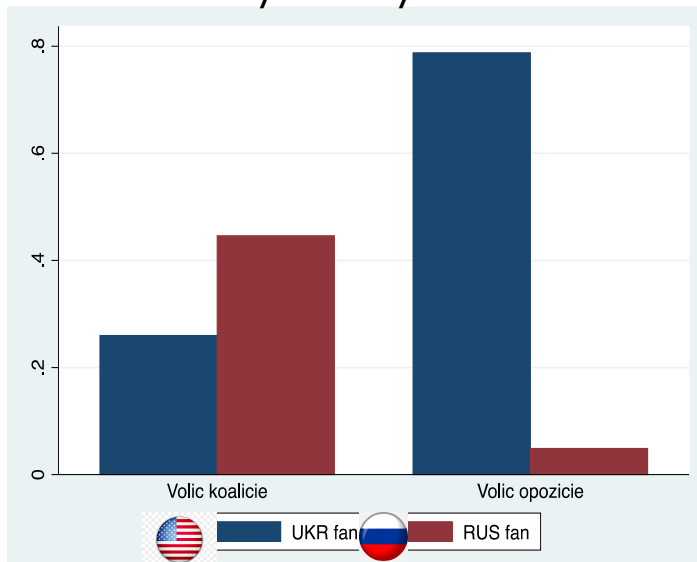
Konšpiračné teórie

Kto môže za vojnu

Kto by mal vyhrať?

Ideologické vs. kognitívne faktory v LGBTI+ miskoncepciách

Metódy

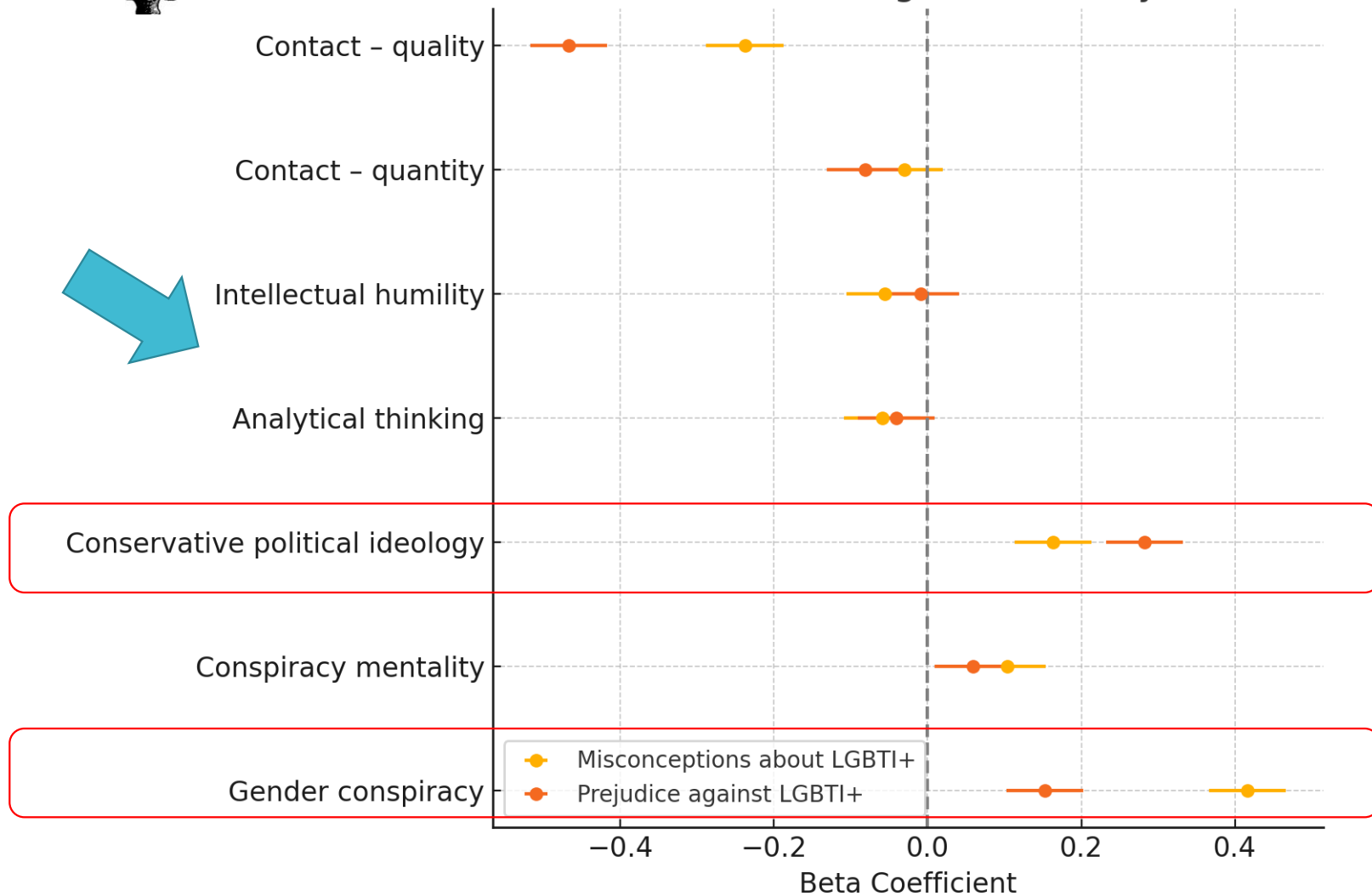
- Prierezový zber dát – november 2023 – marec 2024, komunitná vzorka
- N = 279 participantov, 69% žien, 18 – 35 rokov, priemer= 25.22 rokov
- **Miskoncepce o LGBTI+ ľuďoch** (Lenghart & Verešová, 2020), **predsudky** (pocitový teplomer)
- **Analytické myslenie** (CRT; Frederick, 2005; Toplak et al., 2014), **intelektuálna skromnosť** (Leary et al., 2017)
- **Konzervatívna vs. liberálna politická orientácia**
- **Konšpiračná mentalita** (CMQ; Bruder et al., 2013), **gender konšpiračné teórie** (Marchlewska et al., 2019)
- **Kontakt (kvantita a kvalita)** (Islam & Hewstone, 1993)

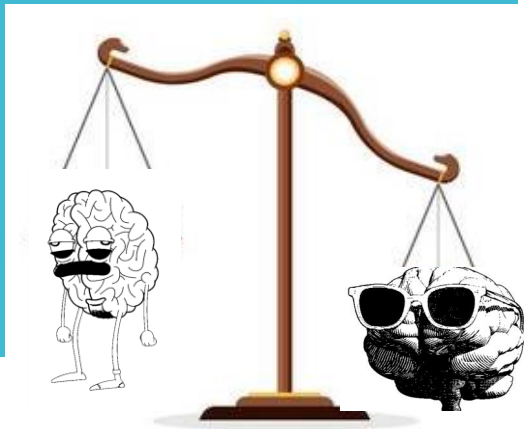
Miskoncepcie o LGBTI+

Forest Plot of Regression Analyses

Zhrnutie: Kognitívne vs. ideologické faktory

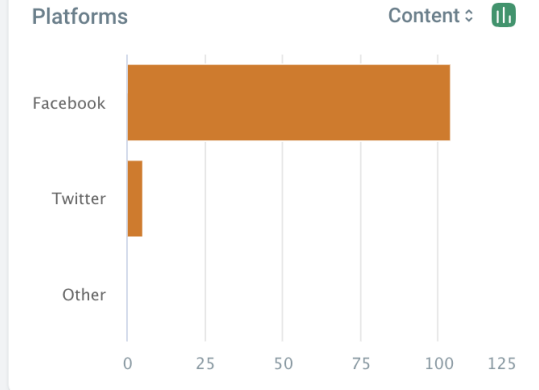
- Analytické myslenie (a iné kognitívne prediktory) – konzistentné prediktory odolnosti voči rôznym druhom dezinformácií
- Ak sa dostanú do konfliktu s hodnotami – ťahajú za kratší koniec
- **Plauzibilné vs. neplauzibilné CTs** (Frenken et al., 2024; Hattersley et al., 2022) – pri plauzibilnejších CTs nie je vzťah s analytickým myslením, vyššia viera v neplauzibilné CTs sa spája s horším analytickým myslením
 - odstupňovaný vplyv vierohodnosti na vzťah medzi konšpiračným presvedčením a myslením, pričom nepravdepodobnejšie presvedčenia sú silnejšie spojené s omylmi v myslení (Hattersley et al., 2022)
 - Konšpiračná mentalita viac súvisí s neplauzibilnými CTs – poskytnutie dôkazov pre vierohodnosť nejakej CT vzťah zmierňuje (Frenken et al., 2024)

Na obsahu záleží!

Dezinformačné kampane a bludný kruh

Sources

Name	Content	Interactions	Views	Followers
 Veľvyslanectvo Ruska na Slovensku/...	86	11.77k	948	68.84k
 U.S. Embassy Slovakia	9	572	0	28.63k
 Zastúpenie Európskej komisie na Slovensku	9	117	511	23.29k
 中国驻斯洛伐克使馆 Čínske veľvyslanectvo n...	5	62	0	5234

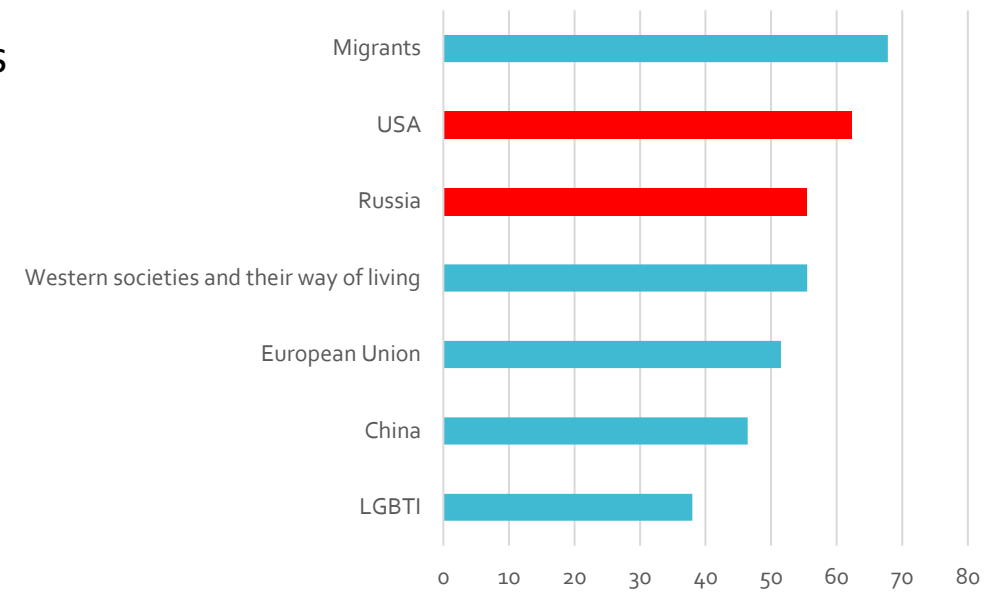

Gerulata (2024)

V súčasnom dezinformačnom diskurze feminizmus, homosexualita a liberalizmus slúžia ako jednotiaci CT o liberálnych elitách (a EU), ktoré sa snažia podkopať národné štáty a tradičné hodnoty (Mölder, 2021)

Rusko ako maskulínny ochranca tradičných hodnôt

% yes, they threaten me

Democratic trends in CE (2023)

Symetria v psychologických procesoch, asymetria v dezinformačných kampaniach

Sociálna identita: kto som

Naratív oslovujúci moju sociálnu identitu – vyvolanie ohrozenia & nedôvery

Nedostatočné schopnosti & preceňovanie schopností

→ horšie vyhodnocujeme informácie a skôr sa staneme obeťou dezinfo

→ Dezinfo posilňujú polarizáciu a motivované uvažovanie a robia nás odolnejšími voči korekcii

Zhrnutie

Ďakujem kolegom:
Jakub Šrol
Matej Lorko
Eva Ballová Mikušková
Radoslav Merva